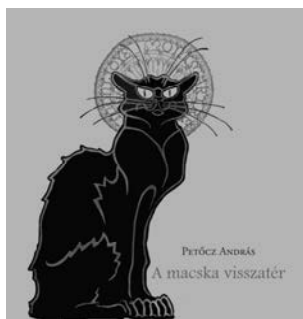

HÖRCHER ESZTER

A macska költője – a költő macskája

PETŐCZ ANDRÁS: A MACSKA VISSZATÉR

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2019
88 oldal, 1800 Ft

Petőcz András új verseskötetét legendáriumként vagy misztériumjátékként is lehet értelmezni. A macska és a költő ketősét szimbolikus és időtlen körben ábrázolja a szerző.

A szerző fokozatosan építi fel a mondanivalót, a metamorfózis konkrét és általános értelemben is főszerepet kap a kötetben. Kezdetben a macska feketesége egyrészt a fizikai küllemet jelzi (ezzel együtt a szerző utal a babonára is), ugyanakkor kontrasztot képez a tisztaság jelenségével, a tisztálkodás gesztusával is. Mintha a macska állandóan arra törekedne, hogy megszabaduljon feketeségétől, tisztátalanságától, valamiféle általános értelemben vett mocskosságtól. A tisztaság azonban a szellemi, jellembeli tisztaságot, morális tisztaságot, lelki tisztaságot is jelenti.

A költő alakja és a szerzői én elkülönül a kötetben, az előbbi a könyv egyik szereplőjeként van jelen, és a macskával együtt párhuzamosan léteznek az ábrázolt világban. A szerzői, azaz a petőczyi én itt nincs még jelen. A változatlanúság ellenére Petőcznél nyomon követhető az átalakulás mind a költő, mind a macska személyében, mely a szövegközlés mentén kirajzolódik. A macska szemében kezdetben „egykedvű szomorúság” ül (*A macska a teraszon*), majd „villogó sárga szemekkel” (*Képeslap, ismeretlen földről*) jelenik meg, végül pedig sötéten izzik (*Szigeten, parkban*). A macska lény a halál jelenlétével is asszociálható, individuuma kettősséget, többszörösséget tükröz, mindegyik lényegét egymás után és nem egymás mellé rendelve mutatja be a szerző. Ez a lényegiség a macska titokzatosságát, a fekete bunda selymét, a lágyaságot, a feminin vonalakat foglalja magába. Hordozza ugyanakkor az együttlét és a másik lényegét, jelképezi a szemben lévő, illetve a mellette-lévő. A halál és meghalás mentén körvonalazódó ontológiai sáv, melyet Petőcz megjelenített, megtartja a szereplőket egy, az életből a semmibe tartó mezsgyén. Ez a mezsgye afféle leállósáv, köztes, álomszerű létér. A költő

benne még ember, még személyiség, de már csak szemlél, figyel, majd vegetál. Még lételeme a versírás, a költészet, de már képtelen valódi fizikai cselekményekre. Elmúlásának egyik alapja a versírás abbamaradása lesz: az a vers készül el, de „létezik-e egyáltalán” (*A macskakölyök lábnyomai*). A vers nincs, ő maga pedig: „Észre sem veszi, / ahogy elköszön tőle mind-az, ami fontos volt valaha” (*A macska a teraszon*).

A szerző az elmúláshoz, egzisztenciális vonalhoz egy másik fontos fogalmi egységet köt a lábnyomok ábrázolásával, melyek hol sárosak (*A macskakölyök lábnyomai*), hol pirosak (*A macskakölyök a háztetőkön*). Tovább vezetve ezt a gondolatmenetet, ezek a lábnyomok egy ponton már nem a macska nyomai. A háború jelenségére, a pusztulásra utal jelképesen, mely a világ mindenkori tisztátalanságára, az ember embertelen viselkedésére mutat. Töb-
bek között közeli párhuzama Somlyó egyik sorának („Háborúk őrjöngtek távol s közel, őskori hullók mintájára születtek acélból szörnyetegek” – *A semmittevőhöz*).

Az idő és a macska egyaránt *felmászik* a költőre. A változatlanság, mozdulatlanság és időt-
lenség dramaturgiájában Petőcz azt is kifejezi, mintha a világ a költővel együtt megdőbbsen-
ne egy pillanatra, és ez okozná mindkettejük megszeppent dermedtségét. Rácsodálkozik *vala-
mire valahol*. Petőcz érzékletesen ábrázolja, hogy a *valaholok és valamelyek* mellett a valamik és valakik hogyan testesülnek meg. Ezek a valamik és valakik egy időfolyam vagy kronológia nélküli helyen léteznek, ahol a költő is él, a macska társaságában. Később a macska hiánya annak a valakinek a hiányát is szimbolizálja, aki valaha a költő mellett állt, volt. A jelenléte pedig egy kezdetben tetsző és megnyugtató jelenlét volt, de az eltávolodása, eltűnése meg-
bontja a tér rendjét. A költőt egy ponton túl már maga a halál kíséri a macska képében, pél-
dául a kietlen kastélyban, de a pálmafák környezetében is (*Khatul, a macska*). A költő fázik és remeg is a „macskameleg hiányától” (*A macska távozása*). A hiány és a jelenlét dichotómiája fizikai és lelki pusztulást idéz elő. A visszavárás mozzanata azonban a fizikai és lelki javulást segíti elő, életben tart. A hiányábrázolás a költészet hiányára is vonatkozik. Mintha a költő lelke veszne el a verssel együtt. „Az idő nem / változik. Az idő és a tér, soha... A hiány állan-
dósult. A torokban ott / a fájdalom, ott a kedvetlenség” (*Gondolat, mindennap*). A fájdalom ugyancsak a fizikai és lelki kapcsolatra vonatkozik, utalhat a sírás fizikai görcsösségére, mely egyszerre jelentkezhet nagyon jó vagy nagyon rossz inger, érzés hatására is. Ez az állandósult fájdalom és szomorúság kíséri a költőt. „Semmilyen / erő nem hozza vissza azt, ami elmúlt” (*Gondolat, mindennap*).

Az állandóság a költő sajátja („*belül* minden mozdulatlan” – *A macska és a költő*). A macs-
ka nemcsak a halál, hanem az idő megszemélyesített képe is a költő mellé rendelve, illetve a költő időbeliségével ellentétben: mozog, szavak nélkül kommunikál a költővel, nyújtózik, sé-
tálgat, figyel, majd „örökre elhagyja egykori barátját, a költőt” (*A macska és a költő*). Figyelme, valamint a szerző által kifejezett kontemplatív magatartás mintha több világ múltjai közül az egyikre vonatkozna, mintha valóban *fentről* sikerülne mindent belátni: korokat, világokat, melyek emberfelettivé emelik mind a költő, mind a macska lényét. A magasság, a fentről lefe-
lé szemlélés, a vertikális mezőben *levés* megerősíti a különleges térbeli sík alakulását, mely fizikai kontrasztot képez a valóságos térrel (*A költő a magasban*). Ez vertikálisan adódik az élet és halál közötti titokzatos mezsgye, a horizontális kiterjedés mellé. A *végtelen magasság-
ból lefelé*, és a *lent, a mélyben* kontrasztja mitológiai vagy evangéliumi előrejelzéssel hirdeti a pusztulást: „A költő a magasban ül, karosszékéből nézi, / hogyan is múlik a mindenség körü-
lötte” (*A költő a magasban*).

Petőcz újabb szimbolikus felvetésében a megtestesített vagy megszemélyesített halál mindig áldozatokra vadászik, mindig lecsapni készül. Petőcz ezen a képen keresztül érdekes metaforát fogalmaz meg: a macskát (ahogyan bizonyos helyeken a saját isteni-emberfeletti létezését, kívülről is illusztrálja), olyan lényként ábrázolja, aki a „patkányra gondol, amelyik elpusztult aznap” (*Khatul, a macska*). Az áldozatokra vagy áldozatiságra és a pusztító önkényes szerepére utalva a szerző távolabbról a népiertés vagy az általában vett emberölés önkényességére is utal. A gonoszság, a hidegség terjed, mint a macskában is ott lévő tulajdonság, szinte attribútum, de ez alapvetően az ember sajátja is – sugallja a szerző. A költő a pusztulást és pusztítást nem tudja megakadályozni, csak figyel és néz, mi történik a világban, valamint körülötte. A patkányok olyan embereket, áldozatokat is jelképezhetnek, a szerzői szóhasználatból kiindulva, akik éppen a morális értelemben vett rossz hordozói, és a macska afféle jótévőként ezek elpusztítására, kiirtására törekszik. Petőcz érzékelteti: hogyan dönthet bármi vagy bárki mások életéről, sorsáról, helyzetéről, ki az áldozat, mikor és ki által válik azzá, mi az élet és az elmúlás folyamata. A megfigyelés vagy kifigyelés cselekményén keresztül a költő és a macska egymás áldozatává is válhat, ezáltal össze is olvadnak.

A költői kontempláció kapcsán a láss, ne csak nézz elve érvényesül. A költő vak. A szemlélés és figyelés motívuma itt csak látszólagosan kerül egymással ellentmondásba. A vakság elsősorban a nem észrevett gesztusokra, az elmulasztott figyelemre vonatkozik, a kontemplatív és tudati-képzleti figyelésre és a látásra csak másodsorban. A költő nem vette észre, korábban hol hibázott, és nem veszi észre, most hol vét. Elgyengül, fizikai, szellemi és lelki értelemben is. Gyengülésének utat ad. Nem törekszik megerősödni ebben a helyzetben, rendszerben. Hagyja, hogy a mély, hangtalan kastély vagy a szecessziós kövezetű terem, az egész tér, melyben benne van, beszippantsa. Engedi, hadd legyen ez a tér mozdulatlan és állandó. A tér és (kastélybeli) terem somlyói képet idéz („nézel utána irigyen, mint nagy báli teremben” Somlyó György: *A semmittevőhöz*). „A költő csak néz, de nem lát semmit” (*A macskakölyök a háztetőkhöz*), míg a macskakölyök „a háztetőkről figyeli / a várost, az eget, a végtelen univerzumot” (*A macskakölyök a háztetőkhöz*).

Parafrázisai által Petőcz utal Ady Endre és Léda kapcsolatára (*Elbocsátó szép üzenet, Párisba beszökött az ősz*), és Párizsra. A költő a mindenkor hiányt Léda hiányával asszociálja (*Párizsban a macskák*): a szerelem, a másik, a lehető legszorosabb lelki és testi kapcsolat hiányával. Sorsát azonban kénytelen elfogadni mind az elmúlás, mind a hiányérzet tekintetében: „és senki nincs, ki veled sorsot cserél” (*Párizsi anziksz*). A halált hozó macska a testileg, szellemileg és lelkileg elhaló költőt közvetlen módon tartja benne ebben az idő és összefüggések nélküli szférában. A realitás és a más-világ összefolyik, nincs belőle kiút („nem lehet okod visszatérni már” – *Párizsi anziksz*). A valaki-valami-valahol hármasa (*Most minden*) még misztikusabbá emeli ezt a szférát, de engedi, hogy teljes virtuális utat járjunk be, például a kastélyban a szimbolika és képiség segítségével.

A léttéren belül Petőcz kiemeli a kastélyt, mint helyszínt, amely karkai világba vezet el. Ebben az egykor-volt legendajellege körvonalazódik. Többek között a macska szökése a lakásból új távlatokat nyit a megszokott mozdulatlanságban, és ez a kastély zártságát némi képpen feloldja. Pilinszky párhuzama jelenik itt meg (*Trapéz és korlát*). A költő a magasban ül és szemlélődik, a macska társaságában, az „örökkétartó pillanat” (Pilinszky: *Dél*) és a macska „vadállati figyelme” (Pilinszky: *Dél*) mellett. Petőcz a megvénhedt Isten helyett most a megvénhedt költő képét festi meg (*Képeslap, ismeretlen földről*). A kastély mély, hangtalan,

üres zárt tér, de „valamiféle Éden” is (*A költő és a kegyelem*). „Rejtélyes a Kastély, a falai mögött / fehér és szomorú ruhába öltözött / asszony, aki nincs” (*A Kastély falai*). A költő létezik ebben a kastélyban, megy, jár-kel, kezében mindig egy darab papír. A macska öntörvényű, de mégis a költő *táplálja* őt, mintha belőle létezne, belőle élne, kettejük léte egymás függvénye. Egyik a másik nélkül nincs. A kontempláció és a tudatos figyelés gesztusához is odarendelhető a karkai megoldás: „K. ha a kastélyra nézett, néha úgy érezte, olyasvalakit figyel, aki nyugodtan ül, és maga elé bámul, még csak nem is a gondolataiba merülve... mintha egyedül volna... és mégis észre kell vennie, hogy figyelik... K. sosem látta még ott az élet legcsekélyebb jelét sem” (Kafka: *A kastély*, 61). Petőcznél a hasonlóság a következőképpen szerepel: „A Kastély, a Kastély. Üres falak. / Hideg szél, zárt ablakokon által... A Kastélyban üres falak. Nedvesség / csorog alá, mintha megsápadt arcokon” (*A költő, a macska, valamint annak bundája*). Az érzés, a testtelenség, az álomszerűség végül megrendítő képekben vezet el a halálhoz. A Kastélyban „vége mindenneknek” (*Az elhagyatott*). A fent és a lent váltakozása a költő nyugtalanságát, helykeresését fejezi ki, illetve erősíti ennek az álomszerű dimenzióknak a szürrealis voltát. Benne minden mozdulatlan és változatlan. Az egyre zártabb térből hermetikusan zárt közeg lesz (*Minden mozdulatlan*).

A nem-fizikai értelmű öregség és elmúlás szervesen épül fel a csend köré. A csend és a magány elhatalmasodása, végzetessége jelenik meg (*Nézed az esőt*). Juhász Ferenc *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb* című költeményét idézi meg soraival (Magam vagyok... A tér, mint kivilágított óriáskerék forog... Kék, sárga, zöld, piros eső zuhog.). Petőcznél a következőképpen hangzik a magányhoz kapcsolódó egység: „Tompá csend / takarja be a végtelent” (*Nézed az esőt*). A csendet olykor felváltja a zsongás, de továbbra is társul hozzá a halál. A *valamikor, valahol* bizonytalanságot, nem egyértelmű teret és időt kifejező szavak mögött ott a halotti, kiüresedett lét, mely az élőket is magával ránthatja (*Üzenet a hegytetőről*).

A szerző további parafrázisaiban megtalálható a csorgó árok, a házfalakról csorgó vöröslő fájdalom párhuzama (Radnóti: *Nem tudhatom*), vagy a „csak maradj magadnak” (*Az elhagyatott*) kiemelése (Csokonai: *A reményhez*). Ady stílár párhuzamaképpen így fogalmaz: „csak merengünk az elveszített kincsen, / s tobzódunk a végtelenített nincsenben” (*Majd, amikor az uccán*), a cím és a kezdeti sorok József Attila *Reménytelenül* című versét elevenítik fel. A leginkább azonban Somlyó György versrészleteire adott párhuzamait érdemes kiemelni. A kastélyhoz kapcsolódóan: „Mint ódon várkastély zord gót hegyek csucsn, legendás korokat idézve...” – írja Somlyó *Apám nyomában 1.* című versében. A költészet, olvasás, írás világára általában utal Petőcz, melynek szintén van somlyói alapja (Somlyó György: *Könyv nélkül*). A költő is „megöszült... és bánatában ősz lett és öreg” (Vörösmarty: *Előszó*) vagy a „hol a költő” (Somlyó: *Láttatok-e?*) asszociációk mind a petőczy szférának és benne a költő személyének a gondolati párhuzamai. Továbbá az időt körüljáró petőczy megoldásokra is találni előképet Somlyótól: „hogya ezer vagy kétezer év ritkás közegéből / néznék vissza – ahogy beledermes e perc az időbe...” (*Emlék a jelenről*), valamint a macska által belátott tér.

A „valamikor hozzá tartozott valaki, / aki ma már nem tartozik hozzá... nem tudunk semmit... Semmit sem tudhatunk soha” (*A megtagadott barátság*) Petőcz megerősíti a krisztusi vonalat a megtagadás gesztusán keresztül. Petőcz a kötetben megjeleníti tehát azt a költőt, aki magára hagyott krisztusi alakká változik, akit háromszor tagadtak meg (Somlyó Györgynél a következőképpen áll a sor: „megtagadtál és megtagadtalak ki annyszor tagadtad

meg magad” – *Egy marék föld Szabó Lőrinc sírjára 2.*). A költő elidegenedés-érzése és magánya egyre erősödik (hasonlóan a szerző *Az írógépi félelem* című verséhez). A halál megközelítése egyben az abszolút semmi felé közeledés párhuzama is: „Nem keresünk semmit ott, ahol nincsen semmi” (*Találkozás a Kastélyban*). A lent és a fent váltakozásához hasonlóan a kiüresedés mellé a szerző mégis odarendeli a reményt, annak a bizonyos *valakinek* a misztikus jelenlétére várva.

Az *isteniség* létmódja a mindent-látni (*A macskakölyök a háztetőkön*) gesztusával egy világhatalmat, világi hatalmat is jelent. Morális értelemben pontos rálátást nyert a világra a szemlélés és ítélkezés mozzanatán keresztül. Istenivé, átlagfelettivé vagy emberfelettivé emelkedett. A mindent-látás cselekménye itt a kontemplációnak, vagy a költői vakságnak mond ellent a verselés szempontjából. A kötet költője erősen, de nem makacsul ragaszkodik ehhez (a szerző által megfogalmazott) létmódhoz, térhez az elidegenedés és elmúlás tudomásul vétele mellett. A macskakölyök „egyre hatalmasabb” (*A macskakölyök és a költő*), és egyre hatalmasabb entitásként adódik egy istenség is, mint az individuum felett ítélkező. Ezen a ponton a helyzet megfordul, és a szemlélőből szemlélt, ítélkezőből megítéltetett válik. A költő egyre kevesebb idővel rendelkező, gyarló ember marad. A búcsúzás a másiknak, a macskának szól, de jelenti a költő önmagától való eltávolodását is.

Petőcz maga mint szerző, szerzői én, egy ponton eggyé válik az ábrázolt költővel, és ezzel együtt végső félelmét fejezi ki, mintha saját démonaitól akarna megszabadulni, vagy attól a démontól, aki nem más, mint saját maga (*Mirabeau-híd: elköszönés*). Ez a félelem, a motyogás, kibeszélés gesztusa végső, belső imává alakul. Nincs már jelen sem macska, sem költő, sem Isten, csak egy pszichikai szempontból meghatározott emberi lény, emberi vonásokkal, aki kiüresedésében, magárahagyatottságában imádkozik, és kéri a létező vagy nemlétező istent, szabadítsa meg a gonosztól.

FÜLÖP-SZIGETEK PAVILON